

CAPITOLUL VIII

DEPOZITUL NEREGULAT DE BANI, OPERAȚIUNILE CU CLAUZĂ DE RĂSCUMPĂRARE ȘI CONTRACTELE DE ASIGURARE DE VIAȚĂ*

Analiza teoretică privind natura juridică a contractului de depozit neregulat oferă, printre altele, posibilitatea de a reprezenta un ghid sigur, capabil să servească la identificarea, în diversitatea dinamică și vastă ce caracterizează contractele juridice din lumea reală, a momentului în care ne aflăm în fața unor adevărate contracte de împrumut, de depozit neregulat în care se aplică obligația de custodie, sau când e vorba de contracte de natură contradictorie, ba chiar frauduloasă. Acest ghid este important, întrucât ingeniozitatea umană nu cunoaște limite în încercarea de a încălca principiile tradiționale de drept în beneficiul propriu, dar spre fraudă și prejudiciul celorlalți. Acest pericol este deosebit de grav atunci când principiile juridice nu sunt definite, nici apărute în mod corespunzător de către autoritatea publică, mai ales într-un domeniu precum cel financiar, care este extrem de abstract și dificil de înțeles pentru majoritatea cetățenilor.

I. OPERAȚIUNILE CU CLAUZĂ DE RĂSCUMPĂRARE

De fiecare dată când vom observa, ca în cazul depozitului de bani, că se dorește să se ofere disponibilitate imediată cu scopul de a ușura atragerea fondurilor¹, pentru a le utiliza în investiții, afaceri etc., va trebui să ne punem în gardă, oricare ar fi forma juridică pe care o ia operațiunea. Astfel, de exemplu, putem menționa anumite contracte

* Inclus în *Dinero, Crédito Bancario y Ciclos Económicos*, capitolul III, Unión Editorial, 2006.

¹ Faptul că se „garantează” în multe operațiuni „neregulate” disponibilitatea continuă are drept scop a-l convinge pe client că nu este nevoit să renunțe la această disponibilitate, nici să facă sacrificiul economisirii, ceea ce înlesnește enorm atragerea de fonduri, mai ales în rândul persoanelor naive care sunt tentate, ca în orice înșelăciune sau escrocherie, de posibilitatea obținerii de mari beneficii fără vreun sacrificiu sau risc.

cu *clauză de răscumpărare*, în care una dintre părți se angajează să răscumpere de la cealaltă, în orice moment în care aceasta din urmă i-ar solicita-o, titlul, dreptul sau activul financiar în cauză, la un preț prestabilit, cel puțin egal cu acela care a fost achitat la început pentru titlu. În aceste cazuri, fraudând legea, se încearcă tănuirea unui adevărat contract de depozit neregulat de bani, în care una dintre părțile contractante are drept obiectiv esențial garantarea disponibilității imediate a bunului, iar obiectivul sau cauza celeilalte părți este cea deja cunoscută și contradictorie de a aduna niște resurse financiare pentru a le investi în diferite afaceri. Într-un cuvânt, ne aflăm în fața unor operațiuni de multe ori frauduloase, în care „colectorul” profesionist de resurse dorește să-i încurajeze pe „clienții” săi să-i ofere activele lor financiare, într-un mod facil și fără un angajament serios, în schimbul promisiunii fundamentale că banii lor vor fi disponibili și li se vor restitui oricând doresc (fiind utilizată „clauza de răscumpărare” amintită).

O situație asemănătoare este aceea în care, așa cum se întâmplă adesea în practică într-un mod mai mult sau mai puțin explicit, o instituție (de exemplu, o bancă) își menține sistematic sau „supraveghează” valoarea acțiunilor sale la Bursă, realizând o serie de operațiuni financiare care trimit în piață mesajul că se pot cumpăra „garantate” titluri la anumite prețuri. Dacă lucrurile funcționează astfel, în aceeași măsură în care publicul în general crede subiectiv în ele, din nou ne vom afla în fața unei operațiuni în care, în ultimă instanță, un contract de depozit neregulat de bani se instrumentează prin investiția în titluri, valori sau acțiuni a căror lichiditate pe piață este implicit „garantată” în orice moment de către o instituție care inspiră încredere². Așadar, nu este de mirare că numeroase crize bancare și-au avut originea nu atât într-o retragere masivă a depozitelor, cât mai degrabă în vânzarea masivă de acțiuni ale băncii în cauză, care se presupunea că ar reprezenta un refugiu al banilor cu o disponibilitate imediată aproape garantată. Când apar îndoielile vizavi de

² Ducând raționamentul până la ultimele sale consecințe, s-ar putea considera că întreaga piață bursieră ar instrumenta adevărate depozite dacă statul ar garanta în orice moment generarea lichidității necesare pentru a menține indicii prețurilor la Bursă, obiectiv și politică pe care, cel puțin punctual, guvernele și băncile centrale s-au încăpățânat, din motive de imagine politică, să le mențină, în numeroase situații de criză bursieră.

solvabilitatea băncii, acțiunile sale sunt primele vândute în mod masiv, ceea ce face imposibil ca banca să-și mai poată respecta angajamentul implicit de a menține valoarea acțiunilor la Bursă. Aceste vânzări masive se explică prin faptul că, cel puțin până acum, sprijinul fără discriminare al băncilor centrale, asigurând lichiditate băncilor private în perioade grele, a ajuns până în punctul în care să permită menținerea *continuu* a cotației valorilor la Bursă; iar în ultimele crize bancare din Spania și din alte țări s-a evidențiat cum, în ultimă instanță, singurii „deponenți” care au ieșit în pierdere au fost acționarii înșiși.

Există multe alte cazuri „la limită” care ar putea fi menționate aici. Astfel, de exemplu, cel al societăților financiare sau de portofoliu, care, pentru a încuraja la subscrierea acțiunilor lor, se „angajează” să le răscumpere la prețul original oricând doresc titularii lor și, în general, toate operațiunile cu clauză de răscumpărare în care prețul răscumpărării este prestabilit și *nu este prețul care s-ar obține în momentul în care s-ar încerca vânzarea pe piața secundară corespunzătoare*³.

³ Un alt caz de adevărate depozite bancare disimulate este cel al cesiunilor temporare cu clauză de răscumpărare la vedere, care sunt instrumentate ca un împrumut din partea clientului acordat instituției bancare cu garanția unor valori, de obicei obligațiuni naționale, în cazul nerespectării de către împrumutător, ce produce o rată a dobânzii negociată până la o dată anume și care este rambursabilă la simpla cerere a „creditorului” înainte de data prevăzută. În cazul în care se exercită opțiunea menționată de anulare anticipată, suma ce trebuie achitată de către client se calculează prin capitalizarea ratei dobânzii stabilite până la data la care s-a exercitat opțiunea menționată, cu scopul de a calcula suma rezultată din lichidare. Pentru client, operațiunea este similară cu cea a unui împrumut garantat cu titluri de valoare combinat cu achiziționarea unei opțiuni americane. O opțiune este un contract care oferă dreptul, și nu obligația, de a cumpăra sau a vinde o cantitate dintr-un activ la o dată anume sau până la o dată anume. Dacă dreptul este de cumpărare, opțiunea este denumită *Call*, iar dacă este de vânzare, *Put*; dacă dreptul este prevăzut până la o anumită dată, opțiunii i se atribuie adjectivul „americană”, iar dacă este prevăzut la o dată anume, se folosește adjectivul „europeană”. Cel ce achiziționează dreptul compensează cealaltă parte printr-o primă atunci când se finalizează contractul. Clientul contractului menționat își va exercita opțiunea numai dacă ratele dobânzii plătite la noile depozite la același termen cu acela de expirare al său depășesc rata negociată la început. El nu își va exercita opțiunea dacă ratele dobânzii scad, chiar dacă are nevoie de lichidități, deoarece în mod normal va putea să se îndatoreze pentru perioada rămasă, oferind ca garanție datoria, la o rată a dobânzii mai mică. Unele instituții oferă aceste contracte chiar însoțite de serviciile de casierie tipice conturilor curente. Astfel, clientul va putea

Prin urmare, este de competența judecății analitice a juristului și a economistului să studieze operațiunea economico-financiară în cauză și să decidă exact în fața cărui tip de operațiune reală ne aflăm și care sunt, prin urmare, adevărata sa natură și consecințele sale⁴. Această analiză, în plus, ar atinge o relevanță principală dacă într-o zi, în viitor, ar ajunge să se privatizeze complet actualul sistem financiar bazat pe monopolul unei bănci publice centrale și s-ar stabili un sistem bancar liber, supus principiilor generale de drept. În acest caz, actualul hățiș de norme administrative privind sistemul bancar ar fi înlocuit de o serie de dispoziții simple și clare, incluse în Codurile Civil, Comercial și Penal, care ar avea drept obiectiv esențial garantarea menținerii principiului strict de custodie (rezerve de 100%) referitor nu doar la contractele de depozit neregulat de bani la vedere ci, de asemenea, la orice alte operațiuni economico-financiare în care participanții ar avea drept scop principal custodia și păstrarea depozitelor lor. În această situație ipotetică cel puțin până în prezent, analiza pe care o propunem aici ar putea prezenta un mare interes pentru ca judecătorii și juriștii să se poată orienta în complexa și bogata varietate de contracte și operațiuni ce survin în continuu în realitatea economico-financiară, făcând posibilă identificarea încădrării operațiunilor menționate în rândul celor nule și/sau criminale conform prevederilor generale de ordin civil sau penal⁵.

emite cecuri sau achita facturi în schimbul rezervelor sale. În plus, banca utilizează contractul ca modalitate de a specula cu titluri, dat fiind că publicul le finanțează, iar rezultatele acestui demers îi revin băncii. Îi mulțumesc prietenului meu, prof. Rubén Manso, pentru că mi-a pus la dispoziție detaliile referitoare la această operațiune.

⁴ Apare, de asemenea, întrebarea interesantă privitoare la cum se determină în practică din ce moment împrumuturile pe termen foarte scurt se transformă în depozite. Deși regula generală este clară (trebuie să predomină intenția subiectivă a părților și, ajuns la scadență, orice împrumut se transformă într-un depozit care impune o rezervă de 100% până la retragere), în practică în numeroase ocazii va fi necesară delimitarea unei limite temporale (o lună?, o săptămână?, o zi?) după care împrumuturile acordate băncii trebuie să fie văzute ca adevărate depozite. În ceea ce privește așa-numitele *mijloace secundare de schimb*, care nu sunt bani, dar foarte ușor pot fi transformate în bani, drept care sunt cumpărate cu o primă adițională pe piață, trebuie consultat Ludwig von Mises, *Human Action*, ed. cit., p. 464-467.

⁵ În modelul pe care îl propunem, ar dispărea controlul băncii centrale și al funcționarilor săi în domeniul financiar, fiind înlocuit de cel al judecătorului, care și-ar

În orice caz, după cum vom avea ocazia de a detalia în continuare, trebuie să evităm o atitudine în mod interesat pesimistă, întâlnită adesea în sectorul financiar. Aceasta constă în a crede că ingeniozitatea umană va fi capabilă să găsească formule din ce în ce mai sofisticate și originale pentru a evita în mod fraudulos principiile universale de drept și că, prin urmare, va fi imposibil ca în practică aceste principii să fie respectate și apărute. Trebuie să evităm această postură pesimistă, întrucât răspândirea formelor ingenioase de încălcare a acestor principii își are originea tocmai în faptul că aceste principii au fost până acum definite și apărute într-o manieră destul de confuză, ambiguă și contradictorie de către autoritățile publice, astfel încât nu există o conștiință generalizată privind importanța respectării lor. Dimpotrivă, concepțiile și valorile civice au fost denaturate într-atât, încât s-a ajuns la a se considera legitime contractele de depozit neregulat cu rezervă fracționară.

Dacă principiile juridice generale ar fi din nou înțelese și respectate, numărul comportamentelor neadecvate ar scădea considerabil (mai ales dacă autoritățile publice s-ar preocupa, în plus, de verificarea și protecția efectivă a drepturilor de proprietate corespunzătoare). Pe de altă parte, faptul constatat conform căruia ingeniozitatea umană caută neîncetat noi modalități de a comite delikte și de a-i frauda pe ceilalți nu reduce câtuși de puțin importanța fundamentală a dispunerii de niște principii clare care să servească drept ghid pentru cetățeni și să orienteze autoritățile în activitatea lor neobosită de definire și apărare a dreptului de proprietate.

II. CAZUL PARTICULAR AL CONTRACTELOR DE ASIGURĂRI DE VIAȚĂ

Contractul de asigurare de viață este exemplul tipic al unei instituții juridice tradiționale, foarte bine constituită în ceea ce privește natura și conținutul său juridic și perfect fundamentată pe o practică actuarială, economică și financiară. Totuși, în ultima perioadă s-a dorit utilizarea sa pentru încheierea unor operațiuni foarte asemănătoare

redobândi prestigiul și rolul principal în aplicarea principiilor generale de drept chiar și în domeniul financiar.

cu depozitul neregulat de bani cu rezervă fracționară. Aceste încercări au prejudiciat grav evoluția și solvabilitatea tradițională a instituției asigurării de viață și au dus la înșelarea presupușilor „asigurați-deponenți” implicați.

Într-adevăr, înainte de toate, trebuie să înțelegem mai întâi că nu există nicio legătură între contractul de asigurare de viață și contractul de depozit neregulat de bani. Asigurarea de viață este un *contract aleator*, prin care una dintre părți, contractantul sau deținătorul poliței, se angajează să plătească *prima* sau prețul operațiunii, în timp ce cealaltă parte sau compania asigurătoare își ia angajamentul să plătească anumite prestații în cazul decesului sau supraviețuirii asiguratului până la un termen prestabilit în contract. Există, prin urmare, o *pierdere completă a disponibilității primelor pe care le plătește asiguratul*⁶, disponibilitate care este transferată în întregime asiguratorului, drept care în orice asigurare de viață se produce un schimb între bunuri prezente și reale pentru bunuri viitoare și incerte (deoarece încasarea acestor bunuri depinde de un fapt aleatoriu, cum ar fi decesul sau supraviețuirea asiguratului). Contractul de asigurare de viață este, prin urmare, asemănător unei operațiuni de economisire (în care se renunță la proprietate și la disponibilitatea bunurilor prezente în schimbul proprietății și disponibilității unor bunuri viitoare), dar o *economisire încheiată*, întrucât permite încasarea unui important capital din primul moment în care intră în vigoare contractul, dacă are loc evenimentul aleatoriu prevăzut (de exemplu, decesul asiguratului). Acest capital care se încasează în cazul decesului s-ar fi putut acumula doar prin intermediul oricărei alte metode tradiționale de economisire (operațiuni tradiționale de tipul *mutuum* sau *credit*) după o perioadă foarte îndelungată. Altfel spus, grație contractelor de

⁶ Acest lucru face ca vânzarea de asigurări de viață, dat fiind că presupune o disciplină de economisire de-a lungul mai multor ani, să fie mult mai dificilă decât aceea a altor produse financiare care se vând cu garanția că există disponibilitatea banilor în favoarea clientului în orice moment (depozite). Din acest motiv, asigurările de viață se vând prin intermediul unei costisitoare structuri de rețele comerciale de agenți, în timp ce publicul se duce singur și de bună voie să-și deschidă depozite la bănci. Companiile de asigurări de viață promovează și stimulează economisirea de bună voie pe termen lung, în timp ce băncile creează din nimic credite și depozite și nimeni nu este obligat să se sacrifice în prealabil economisindu-le.

asigurare de viață, calculului probabilităților bazat pe tabelele de mortalitate și supraviețuire și principiului reciprocității sau al divizării pierderii sau calamităților între toți posesorii de polițe pe care se bazează instituția, *este posibil să se dispună încă din primul moment, în cazul producerii evenimentului cauzator, de un capital important care doar după mulți ani ar fi putut să se acumuleze prin alte metode.*

În plus, asigurarea de viață este un contract pe termen lung, în structura căruia intră elemente complexe de tip financiar și actuarial și care are nevoie de o investire prudentă a unor resurse importante a căror disponibilitate trece la instituțiile profesionale (companii mutuale sau de asigurări de viață) care trebuie să alcătuiască și să investească rezervele calculate matematic necesare pentru a putea face față plății viitoare a angajamentelor luate. Aceste rezerve sunt denumite „matematice” pentru că, în funcție de calculul de probabilitate cu privire la decese și supraviețuirile prevăzute în tabelele de mortalitate (care au fost elaborate cu un ridicat grad de încredere și stabilitate pentru majoritatea populațiilor occidentale), este posibilă calcularea, cu o probabilitate de pierdere pe cât de mică se dorește, a sumei ce trebuie acoperite pentru a putea face față tuturor beneficiilor garantate. Vom studia mai târziu diferențele radicale care există din punct de vedere economico-financiar între asigurarea de viață și contractul de depozit neregulat cu rezervă fracționară. Spre deosebire de asigurarea de viață, contractul de depozit nu permite aplicarea calculului probabilităților, deoarece nu există o independență deplină între instituție (bancă cu rezervă fracționară) și repetarea fenomenelor recurente de retragere masivă de depozite.

O complicație suplimentară survine deoarece, în cazul anumitor tipuri de asigurări de viață, există dreptul de răscumpărare. Aceasta constă în faptul că deținătorii poliței pot rezilia contractul obținând în numerar valoarea matematică de lichidare a asigurării lor. Unii teoreticieni au susținut teza conform căreia, în cazurile în care există dreptul la răscumpărare, ne aflăm într-o situație foarte asemănătoare cu aceea a contractului de depozit neregulat de bani cu rezervă fracționară⁷. Împotriva acestei opinii, trebuie argumentat că,

⁷ Murray N. Rothbard, „Austrian Definitions of the Supply of Money”, în *New Directions in Austrian Economics*, Louis M. Spadaro (editor), Sheed, Andrews & McMeel, Kansas City 1978, p. 143-156, și în special p. 150-151. Poziția lui Rothbard

dacă are sau nu loc o operațiune disimulată de depozit neregulat, acest lucru va depinde, în ultimă instanță, de care ar fi adevărata motivație, intenție sau cauză subiectivă pentru care s-a încheiat contractul. Dacă, așa cum se obișnuiește în cazul contractelor *tradiționale* de asigurări de viață, contractantul realizează operațiunea cu intenția de o păstra până la termenul acesteia și nu este conștient că are niște bani depozitați la vedere de care poate beneficia în orice moment prin clauza de răscumpărare, atunci este evident că nu avem de-a face cu un depozit neregulat, ci cu un simplu contract tradițional de asigurare de viață. Acest tip de contracte se vinde în idea că răscumpărarea este o soluție „extremă” la care trebuie să se recurgă în situații de maximă necesitate a familiei, situații care nu ar permite nicidecum continuarea plăților unei polițe atât de necesare pentru liniștea tuturor membrilor familiei⁸.

Trebuie să recunoaștem totuși că, în ultima vreme, s-a observat o presiune continuă din partea băncilor și a altor instituții financiare de a crea confuzie, de a estompa granițele și diferențele esențiale care în mod tradițional separau contractul de asigurare de viață de contractele depozit bancar⁹.

este, totuși, pe deplin justificată în legătură cu toate noile operațiuni de „asigurări de viață” care au fost concepute pentru a disimula un contract de depozit.

⁸ În plus, răscumpărarea implică în mod obișnuit o penalizare financiară semnificativă pentru asigurat, care rezultă din necesitatea de a amortiza cheltuielile inițiale ridicate de achiziție care îi revin companiei asigurătoare pe durata primului an de la contractarea asigurării. Tendința de a micșora aceste penalizări este un indiciu clar al faptului că operațiunea părăsește orbita asigurării tradiționale de viață și se mută spre depozitul bancar simulat.

⁹ După cum vom vedea în capitolul IX, John Maynard Keynes a jucat un rol principal în această corupere a principiilor tradiționale ale instituției asigurării de viață, de-a lungul anilor (1921-1938) în care a lucrat ca președinte al *National Mutual Life Assurance Society*, o importantă instituție britanică de asigurări de viață. Pe durata președinției sale, nu doar a promovat o politică „activă” de investiții puternic orientată către titlurile de valoare cu venit variabil, împotriva practicii tradiționale, și, în plus, a apărut criterii neortodoxe de evaluare a activelor (la prețuri de piață), ba chiar și distribuirea de beneficii asiguraților sub formă de bonuri în contul unor așa-zise „câștiguri” la bursă nerealizate. Toate aceste agresiuni tipice ale lui Keynes împotriva principiilor tradiționale ale sectorului au pus în mare pericol compania sa când s-a produs marele crah bursier din anul 1929 și s-a declanșat Marea Depresiune; astfel, colegii săi din Consiliu au început să-i pună la îndoială strategia și deciziile, producându-se neînțelegeri între ei, care s-au finalizat cu demisia lui

Astfel, au început să apară pe piață adevărate operațiuni de depozit de bani deghizate în asigurări de viață. Pentru operațiuni, argumentul principal de vânzare prezentat clienților este că nu sunt nevoiți să se angajeze într-o operațiune de economisire și prevedere pe termen lung care se plătește în mod fracționar, iar fondurile încredințate companiei asigurătoare vor putea fi retrase în orice moment fără vreo penalitate sau vreun cost (în plus, cu dobânda aferentă). Acest tip de operațiuni sunt deghizate în asigurări de viață cu scopul, printre altele, de a obține avantajele fiscale tradiționale pe care autoritățile publice le-au acordat, în aproape toate țările dezvoltate, instituției asigurătoare pentru efectul foarte benefic pe care aceasta îl are întrucât promovează prevederea și economisirea *voluntare* în rândul populației la scară largă și, prin urmare, determină creșterea și dezvoltarea economică susținută și nu inflaționistă a țării. S-au administrat, astfel, în mod masiv, operațiuni de „asigurări de viață”, care nu erau ceea ce păreau a fi, ci depozite camuflate pe care publicul, fără niciun efort, se grăbea să le deschidă, gândindu-se că în orice moment ar putea să își retragă banii depuși, fără nicio penalitate, în cazul în care aveau nevoie de ei sau doreau pur și simplu să îi transfere la altă instituție financiară. Confuzia cauzată de acest fapt a fost foarte mare. Astfel, de exemplu, au fost incluse în statisticile oficiale ale primelor de asigurări de viață sume corespunzătoare unor operațiuni străine instituției și care nu aveau nicio legătură cu aceasta (depozitele bancare); operațiunile tradiționale de asigurări de viață¹⁰

Keynes în 1938, pentru că, după cum afirmă, nu credea că „it lies in my power to cure the faults of the management and I am reluctant to continue to take responsibility for them” („Nu stă în puterea mea să îndepărtez erorile conducerii și nu sunt dispus să-mi mai asum responsabilitatea pentru ele” – n.tr.). Vezi John Maynard Keynes, *Collected Writings*, volumul XII, Macmillan, Londra 1983, p. 47 și 114-254; de asemenea, Nicholas Davenport, „Keynes in the City”, în *Essays on John Maynard Keynes*, Milo Keynes (ed.), Cambridge University Press, Cambridge 1975, p. 224-225.

¹⁰ În concluzie, s-a produs un *miraj*, în care aparentele creșteri exagerate în cazul vânzărilor de asigurări de viață nu erau ceea ce păreau a fi, pentru că în realitate corespundeau unor operațiuni complet diferite și străine instituției, cum ar fi operațiunea depozitului bancar cu rezervă fracționară; prin urmare, aceste cifre își pierd complet strălucirea dacă, în loc să fie comparate cu cifrele asigurării de viață tradiționale (mult mai modeste întrucât presupun un sacrificiu și un angajament pe termen lung de economisire și precauție din partea familiei), sunt comparate cu

au devenit foarte neclare și discreditate, în mijlocul unei mari confuzii trăite pe piață.

Din fericire, se pare că apele reintră în matcă și atât asigurătorii privați tradiționali, cât și autoritățile publice încep să-și dea seama de faptul că nu este nimic mai rău pentru instituția asigurării de viață decât să încurajeze dispariția granițelor ce există între aceasta și depozitele bancare. Începe să fie recunoscut faptul că, din confuzia între instituții, toți au ieșit în pierdere: instituția tradițională a asigurărilor de viață, care a pierdut majoritatea avantajelor fiscale de care beneficia și care a fost în mod progresiv controlată și influențată de către banca centrală și autoritățile monetare ale fiecărei țări; clienții, care au încheiat contracte de asigurări de viață, gândindu-se că erau niște depozite bancare și *viceversa*; băncile care, în numeroase cazuri, au atras resurse provenind din adevărate depozite (deghezate în asigurări de viață), pe care apoi au dorit să le investească pe termen lung, prejudiciindu-și solvabilitatea; în cele din urmă, autoritățile publice cu rol de supraveghere, care au privit cum instituția asigurărilor de viață le scăpa de sub control, devenind tot mai neclară și în mare măsură preluată de o alta (cea bancară) care îi era străină și ale cărei fundamente juridice și economice, după cum se poate observa, lasă mult de dorit.

suma globală a depozitelor bancare ale fiecărei țări (din cadrul căreia reprezintă o fracțiune nu foarte importantă). Abia atunci când în statisticile sectoriale sunt incluse doar adevăratele contracte de asigurări de viață, lucrurile își reiau cursul normal și adevărata dimensiune și dispăre mirajul în care toți (Administrația în primul rând) doreau, iluzoriu, să trăiască.